

**ВАЛЕНТИН ЛАЗУРЕНКО,
КАНДИДАТ ІСТОРИЧНИХ НАУК, ДОЦЕНТ
КАФЕДРИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ЧЕРКАСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ТЕХНОЛОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ, ЧЛЕН НСЖУ**

**ЯК В «СТОЛЬНОМУ ГОРОДІ» ЧИГИРИНІ ПОСЛІВ
ЗУСТРІЧАЛИ
АБО ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ
ДИПЛОМАТИЧНОГО ПРОТОКОЛУ В ДОБУ
ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КОЗАЦЬКОЇ ДЕРЖАВИ**

В ході Національної революції середини XVII ст. Чигирин з невеликого козацького міста перетворився у один з найважливіших центрів політичного життя Східної Європи, де зустрічалися дипломати Польщі, Молдавії, Росії, Швеції, Венеції, Туреччини, Криму, Валахії. Тут визначались шляхи вирішення військово-політичних проблем важливих для долі всієї Європи. Посли могутніх держав добре знали шлях до Чигирина – столиці козацької держави Богдана Хмельницького. Вже в квітні 1649 року до Чигирина приїздить російський посол Григорій Унковський з посланням до Богдана Хмельницького від царя Олексія Михайловича. В листопаді цього ж року до Чигирина прибуває ще один царський посол Григорій Неронов. В травні 1650 року в Чигирині відомий венеціанський дипломат посол Віміна з пропозицією про створення широкого антитурецького союзу. В 1650 році двічі побував в Чигирині турецький посол Осман-чауш з листами від великого візира Бектеш-аги. А в жовтні 1650 року Чигирин відвідав польський посол Воронич з листами короля Яна II Казимира до Богдана Хмельницького. На початку 1652 року Богдан Хмельницький прийняв у Чигирині відомого на той час московського купця Перфілія Зеркальникова з царською грамотою «для обидних дел». Наприкінці травня 1653 року були прийняті в столиці України російські послы Артем Матвеев та Іван Фомін. В березні 1655 року аудієнцію у гетьмана запросив, прибувши до Чигирина, посол силістрійського паші Сіяуша Шагин-ага з дорученням великого візира Азема-паші розпочати переговори. В 1656-1657 роках продовжувався інтенсивний обмін посольствами між Чигирином і Константинополем. У липні 1656 року до Чигирина приїхав Франц-Шибеші, щоб, за дорученням семигородського правителя Ракоція «приязнь двох народів, вихованців Марса, закріпити урочистими договірними актами». На початку жовтня цього ж року посол Ракоція Ласлав Уйлакі привіз до Чигирина підписані присяжні грамоти, а 8 жовтня 1656 року гетьман і старшина підписали договір про дружбу між Військом Запорізьким і Семиградом. В січні 1657 року до Чигирина з листами від шведського короля Карла Густава прибув посол Велінг, а учервні цього ж року – посол бранденбургського курфюрста Фрідріха Вільгельма ігумен Данило з пропозицією укласти договір про дружбу з Богданом Хмельницьким. В цей же час, з наказом з'ясувати політичну позицію Хмельницького, в Чигирині побував і російський посол Федір Бутурлін.

Постійні дипломатичні зносини з різними країнами викликали до життя своєрідний церемоніал прийому іноземних послів, який склався при дворі Хмельницького в Чигирині. Назустріч особливо важливим посольствам висилали почесну варту, яка вітала послів і проводила їх до гетьманської столиці. Послам надавали приміщення і харчування. З привітанням від гетьмана приходив хто-небудь із старшини, найчастіше генеральний осавул, а також послів нерідко вітав старший син Хмельницького Тиміш. На другий день представники старшини проводили послів на аудієнцію до гетьмана. Посли їхали верхи, на парадно прибраних конях: найбільш значних дипломатів супроводжувала почесна варта з козаків Чигиринського полку. Російські посольства їхали в такому порядку: попереду піддячий, який віз царську грамоту, далі-сам посол зі своїм почтом, а позаду – козацьке товариство. Посли спішувались з коней біля ганку гетьманського будинку. Їм назустріч виходив генеральний писар, нерідко з іншими представниками генеральної старшини, і проводив до гетьманської «світлиці». Недалеко від дверей послів зустрічав сам гетьман, часом з синами. Посол виголошував привітальну промову і передавав гетьманові листа від свого володаря, а також вручав привезені подарунки. Далі генеральний писар уголос читав привезений лист. Після цієї церемонії Хмельницький запрошував послів «хліба їсти». Страви подавались в цю ж кімнату. На бенкеті гетьман проголошував тост на честь володаря, який прислав посольство, а також і на честь послів. Тости супроводжувались салютами з гармат. Після банкету старшина проводила послів до відведеного їм місця постою.

Наступного дня послы знову приїздили до гетьмана, тепер вже для ведення ділової частини переговорів. Гетьман запрошував їх до окремої кімнати, там у присутності одного тільки генерального писаря вислуховував пропозиції послів, обговорював їх і давав свої відповіді. Переговори, як правило, тривали кілька днів. Послы звичайно просили, щоб їх не затримували довго. На прощальну, відпускну аудієнцію послы приїздили також в супроводі представників генеральної старшини. Гетьман прощався з дипломатами, передавав запечатаного листа, наділяв послів подарунками, а часом і грошми, і давав прощальний банкет. З Чигирина послів проводила почесна варта, деколи з військовою музикою, а до кордону їх супроводили провідники.

Яскраві свідчення про це містять мемуари німецького священика Конрада Якоба Гільдебрандте, який на початку 1657 року побував у козацькій столиці Чигирині у складі шведського посольства Веллінга. Він вів щоденник, на основі якого в 1668 році були написані «Подорожні нотатки». Ось що він собі занотував: «Як тільки пан посол увійшов до Чигирина, йому відвели окреме приміщення, де він міг мешкати зі своїми людьми та своїми кіньми. Окрім того, гетьман Богдан Хмельницький звелів запровіянтувати пана посла, прислав спершу цинкову сулію, повну оковитої, а потім пішла провізія.

Через те, що пан посол не був зовсім ласий на таке питво, то оковиту вручили спедиторіві. Він обіцяв цю оковиту перелити в барилочку для людей, які будуть вертатися. Окрім провізії, надіслали послу ще й пашу для коней. Все це йому нічого не коштувало.

18 січня 1657 р. запросили пана посла на аудієнцію до гетьмана. Після обміну чемностями і закінчення конференції, що проводилась латинською мовою, було прийняття. Перед від'їздом посла з Чигирина гетьман подарував йому білого коня, декілька соболевих шкур та мішочок грошей, де було 50 державних талярів – це було на прохарчування. Його обслузі гетьман звелів виплатити 15 талярів».

В 1654-му і 1656-му роках подорожував Україною антиохійський патріарх Макарій III із своїм сином Павлом Алеппським. Останній описав цю подорож у своєму щоденнику. Є там і нотатки про перебування сірійців в Чигирині, про спілкування з Б. Хмельницьким.

Автор щоденника пише, що перед містом «писар, себто секретар Хмеля, вийшов нам назустріч і з великим відділом козаків провів нас до міста головною дорогою.

Коли ми під'їхали до міста, молодший гетьманич вийшов нам назустріч із процесією та духовенством, і нас провели до старої дерев'яної церкви Успіння Богородиці, що стоїть біля гетьманської палати. Після служби Божої ми пішли до гетьмана на обід».

У ті часи було прийнято дарувати подарунки під час дипломатичних прийомів. Хмельницький обдаровував послів породистими кіньми та дорогоцінною зброєю. Російський посол Унковський одержав від гетьмана лук з сагайдаком, Віміна – майстерно зроблену рушницю, орнаментовану золотом і сріблом.

Іноземні послы також привозили гетьманові подарунки від своїх володарів. Російські послы завжди наділяли гетьмана і старшину дорогоцінними соболями. Так, царські дипломати Матвеев і Фомін привезли в дарунок гетьманові «5 сороків соболів, разом з 500 рублів, Виговському 3 сорока в 200» та йому ж ще в запрос за службу и раденье и проведование вестей 5 пар по 5 рублів – але це він отримав потайки від гетьмана. Далі: військовому обозному Федорові Коробці, чигиринському полковникові Карпові Трущенкові і наказному Іванові Волеваченкові, черкаському полковникові Григориєві Пархоменкові, військовому осаулові Михайлові Миськові, чигиринському отаманові Яцкові Нечипоренкові, Данилові Виговському і «ближнім людям гетьмана» – разом 15 пар соболів по 5 рублів пара (мабуть по парі кожному). Взамін гетьман прислав їм до господи на прощання слідуочі дарунки: «Матвееву коня, лук ядринський і грошима 40 ефимків (талярів), від Виговського також ядринський лук і пару «ольстр» (піхов) для пістолів. Фомину коня і 25 ефимків».

Цісар Фердинанд передав Хмельницькому срібний позолочений кубок. Султанські послы привозили дорогий одяг, шаблі та іншу зброю, коней, ласощі.

Церемоніал прийому іноземних гостей, який склався в Чигирині – столиці Української Козацької держави Богдана Хмельницького, є переконливою констатацією того факту, що на світовій арені другої половини XVII століття постала самостійна держава, з думкою якої рахувались майже всі держави Східної Європи. Європейські країни оцінювали Україну періоду Хмельницького як самостійну державу. Здійснення Хмельницьким широкої розгалуженої міжнародної діяльності і наявність дипломатичних відносин з багатьма державами, листування з ними, укладення договорів, обмін посольствами – свідчення входження України в русло міжнародної політики.